

Freisingi Ottó világszemlélete.

A római birodalom felbomlásával együttjáró nagy irodalmi elborulásban először a történetírás mécsese kezd némi derengést árasztani. Ez a próbálkozás természetesen az ókor fejlett történetirodalmához viszonyítva nagyon szegényesnek látszik, de idők folyamán olyan irányban alakul, hogy az ókorinál jóval szélesebb alapot nyújt a továbbfejlődésre. Az anyaggyűjtés, a felhalmozás nagyobb méreteket ölt, részlegesebb és egyetemesebb jellegű lesz és csupán a feldolgozás módjában és formájában tapasztalunk hosszantartó elmaradottságot. Az első, aki ezen a téren a történetírás történetében új, fejlettebb korszakot nyitott meg, *Babenbergi Ottó freisingi püspök* volt. Méltán mondja róla Wilmans, Ottó műveinek első és azóta is legkiválóbb kritikusa, hogy világkrónikája egyetlen a maga nemében s idejében és hogy a filozófiai alapon írott történeti munkáknak első példánya, amelyben az író a történetírás művészetét a középkor folyamán a legmagasabb fokra emelte.¹ Az események száraz, kronológikus sorrendjébe életet öntött azzal, hogy azokat okozati alapon egymásból folyóknak tekintette és mindvégig egy vezérlőeszme körül csoportosította.²

Ottó a világkrónikájában³ az emberiség történetét úgy fogta fel, hogy az tulajdonképen Istentől belénk ojtott jónak és a sától belénk lopott rossznak egymással való viaskodásából szövődik össze.⁴ Ez a kettős küzdelem már Ádámmal s Évával megkezdődik⁵ és az emberiséget két táborra osztja. Ez az egymás megdöntésére törekvő két tábor két államot alkot, az örökkévalóságon nyugvó krisztusi államot, amelyet az író égi Jeruzsálemnek szeret nevezni és a kárhozatra szánt, a sától vezérlete alatt álló világi államot, amelyet gyakran a földi Babylon címmel illet.⁶

¹ Pertz, Monumenta Germaniae hist. Scriptorum [=MG. SS.]. XX. 83—116 [Praefatio].

² Gombos, KK. XII.—XIV. B. 7.

³ *Chronicon* seu rerum ab initio mundi ad sua usque tempora 1146 Libri VIII. MG. SS. XX. 116—301; Gombos A.: Középkori Krónikások [= KK.] . XII—XIV. 68—500.

⁴ *Chronicon* I. 2.

⁵ *Chronicon* II. Prol.

⁶ Isingrimhez. Gombos, KK. XII—XIV. 63—64.

Az isteni államot az állandóság, a változatlanóság jellemzi. Szerzője és feje kezdettől maga Jézus Krisztus,⁷ később itt e földön az apostolok a kiépítői és vezetői.⁸ Ez az állam a világ nyavalyáitól és viharaitól meg nem rendül, minden körülmények között megingathatatlanul áll és számára már előre biztosítva van a győzelem.⁹ Akik ezt nem ismerik fel, azok elhullanak a hullandóval, elesnek az esendővel, gurulnak a forgandóval s végül örökre elvesznek a veszendővel.¹⁰ A jóban állhatatosak azonban a mennyekbe fognak felvétetni.¹¹

A világi állam, amelynek megteremtője és vezetője a sátán, az ördög, az Antikrisztus,¹² csupa változás, csupa forgandóság. Tagjai az ördög játékszerei,¹³ ismertetőjelük, hogy Isten akarátának kevélyen ellenállani törekszenek,¹⁴ végezetük az örök kárhozat,¹⁵ amelyet megrontójuk sem fog elkerülni.¹⁶

Ez a két állam a világesemények keretében nem mindig egyforma erővel jelentkeznek. A vezetőszerp hol az egyiké, hol a másiké, s van idő, amikor kifejezetten egyik sem dominál, hanem mindig egymásban lappanganak.¹⁷ Ezen szempontból nézve a két államot — maga Ottó is kénytelen elismerni — itt a földön időnként a krisztusi állam is más-más jelleget mutat, éppen úgy, mint a világi állam.¹⁸ Ottóval együtt mindkettőnek három állapotát mutathatjuk ki.

Isten államának itt e földön első állapota a pogány fejedelmek idejére esik, azaz a népek teljességének megtérése előtti korra. Ez az állapot kivételtnek vagy megalázottnak mondható, mert mintegy rejtve volt a külsőleg hatalmaskodó világi államban. Második állapota a kegyelem idejére esik, amely Jézus Krisztus eljövételétől Ottó koráig tart, amely kor szerinte már magában hordja az idők végezetét.¹⁹ E *közepes* sorsú állapota reménykedőnek nevezhető. Ebben a korszakában már nemcsak belső, azaz lelki javakban részesül, a halhatatlanságon kívül minden egyéb megígért jót megkapván,²⁰ hanem külső, látható boldogulásban is nagy előmenetelt tesz. Harmadik állapota, a dicsőségesen boldog és tökéletes állapot, a túlvilági életben következik el. — Ezenképen a

⁷ Chronicon III. 6.

⁸ Chronicon III. 14.

⁹ Chronicon II. 25.

¹⁰ Chronicon II. 25.

¹¹ Chronicon I. 9.

¹² Chronicon III. 47.

¹³ Chronicon III. Prol.

¹⁴ Chronicon I. 4.

¹⁵ Chronicon VIII. Prol.

¹⁶ Chronicon I. 9.

¹⁷ Chronicon V. Prol.

¹⁸ Chronicon VIII. Prol.

¹⁹ Isingrimhez. Gombos, KK. XII—XIV. 64; Chronicon VII. 34.

²⁰ Chronicon IV. 14.

világi államnak is három állapota van ugyanazon időelhatárolással. Az első nyomorultnak, a második nyomorultabbnak, a harmadik legnyomorultabbnak mondható. Az *elvetemült* világi állam ugyanis első állapotában a szakadatlan változások mozgalmi között az igazi vallás nemismerése folytán nyomorult; második állapotában annyival nyomorultabb, amennyivel a világosság kinyilatkoztatása, azaz az igazság megbizonyodása után kevesebb mentsége marad; harmadik, legnyomorultabb állapota az utolsó ítélet után következik el.²¹

Ottó nemesak eszmeileg keretezi az emberiség multját, jelenét és jövőjét ezen *állapotok* szerint, hanem történeti alapon bizonyítani is akarja olyképen, hogy a *Chronicon* első hét könyvében a saját koráig terjedőleg a világeseményeket ezen tervezet szellemében okadatolja meg, s úgy tárja elénk a két állam első és második állapotát, a nyolcadik könyvben pedig a próféták, a szentírás és az egyházi atyák tanúsága szerint mutatja be a két állam harmadik állapotát.

Azt az egyet feltétlenül el kell ismernünk, hogy sajátos felfogását, amely theologiai, filozófiai és történeti elemekből szövődik össze, művében teljességgel keresztülvitte s korabeli olvasóinak olyan kerek egészet nyújtott, amelyen túl már senkinek sem lehetett kérdeznivalója. Ezzel azonban túllépte azt a határt, amelyet a történetírónak éppen történetírói mivolta pontosan és szigorúan kimér. Ottó sokkal kiválóbb ember volt, hogysen ezt maga is tisztán ne látta volna. Érti és meg is mondja,²² hogy a nyolcadik könyvet sokan haszon nélküli munkának fogják bélyegezni, mert a históriai részhez nem kellett volna a szent iratok titokzatos bizonyosságait odakeverni. De a dolog természete már megkövetelte, hogy a két állam harmadik állapotáról is szóljon. És ebben igaza is van Ottónak: a nyolcadik könyv nélkül a két államról szőtt elmélkedésének, felfogásának, rendszerének, amelyen a *Chronicon* felépül, nem lett volna hitbéli bizonyító-záradéka, amellyel az író az olvasóját még utólag is meggyőzni remélhette felfogása helyességéről. Az aztán természetesen egészen más megítélés alá esik, hogy Ottó vezérlőeszmeje mennyiben egyeztethető össze a történetírás alaptörvényével. És ha ebben a tekintetben nem azonosíthatjuk is magunkat vele, legalább is annyit a javára kell írunk, hogy magasabb szempontból fogta fel az emberiség történetét.²³

És most térjünk át Ottó felfogásának közelebbi megvilá-

²¹ Chronicon VIII. Prol.

²² Chronicon VIII. Prol.

²³ V. ö. Büdinger, Die Entstehung des 8. Buches Ottos von Freising, in SB. der Wiener Akademie d. Wiss., Phil. hist. C. I. XCVIII. 1881. 325—366; Sybels hist. Zeitschrift. 1862. VII. 117—118.

gítására, hogy miként látja ő a világ folyását a két állam első és második állapotán keresztül.

A Jézus Krisztus előtti korszakot egészen a világi állam hatalmaskodása tölti ki. A zsidóság egynehány tagján kívül az ördög zászlójához szegődött minden nép.²⁴ Isten az embereket egészen szabadakaratjukra engedte, hogy megismerjék a világ sanyarúságát és így majdan képesek legyenek a Jézus Krisztus által adandó legmagasabb életparancsokat befogadni.²⁵ Innen van, hogy az egész emberiséget vezérlő főhatalom, amely Keleten alakul ki,²⁶ először a világi állam polgárainak kezébe jut. Külsőleg ezen főhatalomhoz fűződik az egész emberiség története, amely a főhatalomnak egyik nemzetről a másikra való átszállása által négy korszakra vagy négy főbirodalomra tagolódik.²⁷ Az első korszakban a vezérlő hatalom hordozói az assyrok és babyloniak, a másodikban a médek és a perzsák, a harmadikban a macedónok és a görögök, a negyedikben a rómaiak, akikről a frankok közvetítésével átöröklődik a németekre,²⁸ de ez utóbbi nem jelent külön korszakot, mert a német birodalom csak része a franknak. Nagy Ottó ugyanis csak visszaszerezte a teuton-frankoknak a longobardoktól bitorolt, a főhatalmat jelentő császári koronát.²⁹

A főhatalom vándorlása népek, nemzetek, dinasztiák, országok pusztulásán és keletkezésén keresztül³⁰ nem a véletlenség, hanem a Mindenható műve. A világ sora úgy rendeztetett el, hogy minden emberi hatalom, tudomány keleten kezdődjék és nyugaton határolódjék.³¹ A hőlcelet is Babylonban sarjadt ki, onnan Egyiptomba vitték át, aztán a görögökre szállt, azoktól a rómaiak örökölték, s végül Galliába és Hispániába jutott.³²

A főhatalomnak keletről nyugatra fordulása³³ a világ kezdetét és végét jelenti. Most már, ha megvizsgáljuk a négy főbirodalom sorsát, — mondja Ottó — azt találjuk, hogy azok belső életük folyásában teljesen azonos képet nyújtanak. Életerős korukban megszerzik a hatalmat, elérik fejlődésük tetőpontját s aztán mindjárt megkezdődik a hanyatlás és végül aggkori gyengeségben elpusztulnak.³⁴ Amikor Babylon

²⁴ Chronicon III. Prol.

²⁵ Chronicon II. 14; III. Prol.

²⁶ Isingrimhez. Gombos, KK. XII—XIV. 65.

²⁷ U. o. 62—63.

²⁸ Chronicon II. 27, 40; IV. 31; V. Prol., 36; VI. 22. Isingrimhez. Gombos, KK. XII—XIV. 62—63.

²⁹ Chronicon VI. 17.

³⁰ U. o.

³¹ Isingrimhez. KK. XII—XIV. 62—63.

³² Chronicon V. Prol., Isingrimhez. KK. XII—XIV. 65.

³³ Chronicon V. 36.

³⁴ Chronicon IV. 31.

lehanyaglott, Róma már vajúdott, amikor Róma elbukott, a frank már csírázott.³⁵ És most — figyelmeztet Ottó a saját korára célozva — jelek mutatják, hogy a főhatalom a teuton-frankoknál eljutott a vándorlásnak végső pontjára, ami az aggságában immáron vonagló világ végét jelenti.³⁶

E négy főállam története Ottó megvilágításában elijesztően szomorú képét mutatja az emberi dolgok nyomorúságos forgandóságának, a folytonos kínlódásnak és gyötrelmeknek, amelyek nemcsak a világi állam polgárait nehezdednek rá, hanem az égi államhoz tartozókra is, akiket Isten egy-egy kis időre át szokott engedni a világi államnak megfenyítésre³⁷ és akik itt az életben, mintegy Istennek zarándokúton járó fiai, a gonosz „Babylon“ zavaraival megterhelten epekednek a boldog „Jeruzsálem“ után.³⁸ Az emberiség története tehát — úgymond — nem egyéb, mint egy nagyon szomorú tragédia.³⁹ Ahová csak néz, mindenütt oktan hánykolódást lát, mintha minden lázbetegségben égne.⁴⁰ S hogy a dolgok százalmas változandóságát ne csak ő lássa, hanem az olvasója is okvetlenül észrevegye, ez irányban minduntalan figyelmeztetéssel él,⁴¹ s különösen egy-egy jó példának mutakozó eseményénél, mint Karthágó szerencsétlenségének,⁴² Cyrus gyászos végzetének,⁴³ Nagy Sándor halálának,⁴⁴ Xerxes hadjáratának,⁴⁵ Mithridates tönkretűnésének,⁴⁶ a római birodalom bukásának,⁴⁷ vagy Lothár császár halálának⁴⁸ elbeszélésénél tör ki belőle az elkeseredés a világ hitvány sorsa felett, ilyen-féléket mondván: „Ime, öklünkkel tapogathatjuk, hogy milyen nyomorult az ember sorsa! S mi mégis úgy odatapadunk az esendőkhöz, mulandókhöz, mint valami örökre fennmaradó dolgokhoz. Ah, nyomorult vak elmék, vegyétek ezt figyelembe!“

S miért és honnan a világnak ez a szomorú, gyászos sorsa? — Isten akaratából van így, — mondja Ottó. — Mert minden, ami e földön történik, Isten akaratából történik.⁴⁹ A

³⁵ Chronicon IV. 31.

³⁶ V. ö. Chronicon V. Prol.; VI. 22. 36; VII. 34.

³⁷ Chronicon III. 45.

³⁸ Isingrimhez. Gombos, KK. XII—XIV. 63—65.

³⁹ Levele I. Frigyeshez. Gombos, KK. XII—XIV. 60.

⁴⁰ Chronicon V. 36.

⁴¹ Chronicon I. 26. 32; II. 14. 17. 20. 25. 30. 32. 34. 43. 45. 47. 51; IV. 31. 33; V. 1. 35. 36; VI. Prol. 9. 17. 36; VII. Prol. 9. 12. 21. 24. 34. 35; Isingrimhez. Gombos, KK. XII—XIV. 67. stb.

⁴² Chronicon II. 32.

⁴³ Chronicon II. 14.

⁴⁴ Chronicon II. 25.

⁴⁵ Chronicon II. 17.

⁴⁶ Chorion II. 45.

⁴⁷ Chorion IV. 31.

⁴⁸ Chronicon VII. 21.

⁴⁹ Chronicon III. 15.

dolgok változóságával járó nyomorúság, a sokféle sanyargattatás mind Isten jóságának és irgalmasságának tulajdonítandó, aki azért rejtette a halandók dolgába a nyomort,⁵⁰ hogy az abból folyó siralmas esetekkel a világ megvetésére indítsa az embereket,⁵¹ hogy Babylon nagygonoszságú polgárainak közösségéből áttérjenek a krisztusi állam polgáraihoz,⁵² hogy maga szeretetére bírjon mindeneket az örök boldogság honába.⁵³ Ottó tehát a világkrónikájával, amelyben bemutatja a halandók dolgainak siralmas forgandóságát, egyenesen és céltudatosan azt kívánja megértetni és a megértés után elfogadtatni, hogy a sokféle szorongattatásból és a világnak esendő sorából olvasói felismerjék Isten hívó szavát és térjenek át Isten államának polgárai közé, akiknek a nyolcadik könyvben előre szemléltethetővé teszi a túlvilági boldogságot, amelynek itt az életben a pusztta remélése is igen nagy boldogság.⁵⁴ E tekintetben annyira előrelátó Ottó, hogy olvasóinak esetleges kételkedésével is számot vet. Lehetségesnek tartja ugyanis, hogy valaki másutt is tájékozódást próbál keresni a világ sora felől. Előre figyelmezteti tehát őket, hogy vigyázzanak, mert a pogány írónak és az azok után indulóknak műveiben csak a világi állam dicsérete olvasható.⁵⁵

Ottó az ő két államának keretén belül — amint láthatjuk — úgy egészében jól el tudja helyezni az emberiség történetét. Sőt a pogány korban és a kereszténység terjedési szakában a részletekkel is könnyen megbírkózik. A helyzet ugyanis az utóbbi korszakban csak annyiban változik, hogy a krisztusi állam kezd felemelkedni, s a világi állam kezéből lassanként kicsúszik a földi hatalom. De nagy zavarba jön Ottó akkor, amikor végleg kialakul a hatalmas keresztény egyház, amely nem egyéb, mint Istennek e földön is győzedelmeskedő állama. A világi állam annyira veszendőbe megy, hogy a sátán már csak alattomosan, belülről próbálgatja gyengíteni Isten államát.⁵⁶ A sátán munkája tagadhatalanul a krisztusi állam keretén belül folyik, mert a világi állam szinte egészen eltűnt, keretébe már csak a szétszórt zsidóság s a még létező pogányok tartoznak, akik Ottó szerint figyelemreméltót már nem cselekszenek. Így aztán kénytelen bevallani azt is, hogy Nagy Konstantin után már csak egy, azaz a krisztusi államról szöveődik a história.⁵⁷

⁵⁰ Chronicon II. 14.

⁵¹ Chronicon II. 14.

⁵² Chronicon I. 9.

⁵³ Chronicon II. 14; 51.

⁵⁴ Isingrimhez. Gombos, KK. XII—XIV. 64—67; Chronicon II. Prol. 14. 43. 51; IV. 33; VII. 24.

⁵⁵ Chronicon IV. 21; Isingrimhez. KK. XII—XIV. 64.

⁵⁶ Chronicon III. 22; IV. 5. 8; V. Prol.; VIII. 1.

⁵⁷ Chronicon V. Prol.

Ez a fennakadás azonban még olyan természetű, hogy aránylag könnyen legyőzi Ottó azzal, hogy a krisztusi államnak kezdetben hangoztatott tisztaságáról lemond. Azt a tételt állítja fel, hogy amíg a krisztusi állam itt e földön bolyong, a tengerbe bocsátott hálóként nem válogathat a beléje kerülők között, hanem a jókat s a gonoszokat együttesen magába szedi. Azaz a sátán állama egészen belekeveredik a krisztusi államba és egy új kevert állam keletkezik.⁵⁸ De ez a keveredés korántsem olyan ám, mint a két állam első állapotában, mert akkor a krisztusi állam kevésszámú polgársága tisztaságát megtartva lappangott a hatalmas világi államban,⁵⁹ most pedig az Isten államába tartozókkal úgy élnek a nem odavalók, hogy egyedül csak Isten ismerheti az övéit.⁶⁰ A sátán tehát, államának hatalmát elvesztvén, befurakodott Isten államába s egyenesen ott készíti elő az utolsó nagy küzdelmet, amely a világ végét jelenti, amikor mint Antikrisztus ismét nyíltan fog fellépni Isten állama ellen.⁶¹ E szörnyű küzdelemnek első szelét már érzi is Ottó. Korának undok gonoszsága s a bűnök sokasága a vég kezdetét jelzi és Isten, a legirgalmasabb bíró, kizárólag a jámbor szerzetesek és egyéb szentéletűek érdemei folytán tűri még a romlásra megérett világot.⁶²

Sokkal nehezebb és szinte áthidalhatatlan dilemma elé került Ottó a két államról alkotott elméletével szemben akkor, amikor a krisztusi állam keretén belül kialakul és egymással szembe kerül a császári és a pápai főhatalom. Azaz a krisztusi államban két állam keletkezik: az egyik a keresztény császárság mint világi állam, a másik a krisztusi állam egyházi, papi szervezete, mint lelki állam. Azt mondja Ottó, hogy e kettő egymástól nem választható el, s mégis két vezetőszemély van benne: a pápa és a császár.⁶³ Isten államának e kétféjűsége azonban annál is inkább nagyobb zavart okoz Ottó elméletében, mert nem meri a két vezetőszemély hatalmi körét elhatárolni. Kénytelen ugyan felvetni a kérdést, hogy mi illeti meg hát a világ javaiból, a hatalomból, a méltóságból az egyházi szervezetet, Jézus Krisztus papjait, akiknek az égi uralom dicsősége van megígérve,⁶⁴ azaz, hogy a római főpap a lelkiek mellett milyen alapon gyakorolhat világi főhatalmat is a nyugati királyok fölött,⁶⁵ de a kérdésre nem mer egyenes feleletet adni. Kerülő úton, egyházi tekin-

⁵⁸ Chronicon V. Prol.; VII. Prol.

⁵⁹ V. ö. Chronicon III. Prol.; V. Prol.

⁶⁰ Chronicon VII. Prol.

⁶¹ Chronicon III. 47.

⁶² Chronicon VII. 9. 34.

⁶³ Chronicon VII. Prol.

⁶⁴ Chronicon IV. Prol.

⁶⁵ Chronicon. IV. 3.

télyekre hivatkozva, csak magyarázatot ad, amelyből azonban kiérezhető az ő véleménye is.

Isten az ő államában — mondja Ottó — még pedig annak második állapotában, két hatalmi személyt állapított meg, két kardot, a papit és a világit. A papi Krisztus szentségeit kezeli és csak a lelkiekben gyakorol hatalmat; a másik személy kezében van a világi hatalom és minden anyagi erő, de kötelessége a szegényeket és Isten egyházait a gonoszok megrohanásaitól védeni és a bűnösöket megbüntetni. A lelki hatalomhoz tehát csak lelki birtokok tartoznak, azaz tizedek, zsengék, a hívők adományai s más ilyesfélék. És minden anyagi erő, minden földi méltóság a másiknak van alávetve. Szent Péter valósággal csak a lelki hatalmat gyakorolta. Viszont az is bizonyítható, hogy Nagy Konstantin jogosan adott az egyháznak királyi javakat,⁶⁶ amit azonban végérvényesen eldönteni nem a *Chronicon* feladata.⁶⁷ Annyi azonban kétségtelen, hogy éppen ezen adományozásból kifolyólag a két hatalmi személy jogköre rendezetlenné lett.⁶⁸

E fejtegetésből megállapítható, hogy Ottó a Szentszék világi hatalmát nem tartja Isten államára nézve feltétlenül hasznosnak, a következő kijelentésével is megerősítvén ezt: „Hogy a saját véleményemről beszélek, vajjon Istennek jobban tetszik-e államának e most látható felemelkedése vagy régi megalázottsága, nyíltan bevallom, nem tudom. Mégis úgy látszik, hogy *a régi állapot jobb volt.*“⁶⁹ Nem hallgathatjuk azonban azt sem el, hogy súlyos véleményéhez mindjárt sietve hozzáfűzi: „De azért igazat adok a szent római egyháznak, hogy amiket birtokol, jogosan birtokolja.“⁷⁰

Ottónak egyéb megítéléseiből is észrevehetjük, hogy az egyháznak a világi javakban és főként a világi hatalomban való örvendetesnek látszó gyarapodását a lelki életre nem tartja hasznosnak. Például Juliánust a legkisebb egyházellenes intézkedéséért is keményen megrójjá, de azért, hogy az egyházat a földi javaktól meg akarta fosztani, nem illeti szemrehányással.⁷¹ Élesen feltűnő, hogy VII. Gergely pápáért egy cseppet sem lelkesedik.⁷² IV. Henrik kiátkozását olyan cselekedetnek tartja, amelynek a lelki életre való veszedelmes következményeit még csak elbeszélni is „undorodik“.⁷³ Azt azonban még sem óhajtja elhallgatni, hogy az egyház, amely IV. Henrik személyében megalázta a birodalmat, éppen a

⁶⁶ Chronicon IV. Prol.

⁶⁷ Chronicon IV. 3.

⁶⁸ Chronicon IV. Prol.

⁶⁹ U. o.

⁷⁰ U. o.

⁷¹ Chronicon IV. 10.

⁷² Chronicon VI. 34. 35.

⁷³ Chronicon VI. 36.

birodalom erejéből és a királyok jótévőségéből emelkedett fel; a birodalom pedig éppen a papsághoz való szeretete által gyöngült el annyira, hogy így le lehetett rá sujtani.⁷⁴ Ebben az ügyben — úgymond — az egyháziak látszanak vétkesnek, akik kardjukkal, amelyet a királyok kegyéből szereztek, ütni merészlik a birodalmat, mintha csak éppen Dávidot utánoznák, aki a filiszteust elsöben Isten erejével terítette le s csak azután nyakazta le a saját kardjával.⁷⁵ Ezek után bizonyos jóleső érzéssel idézi⁷⁶ a birodalmi kormányt ismét erős kézzel megragadó V. Henrik mondását: „Az ég az ég uráé, a földet azonban az emberek fiainak adta!”

Ottó felfogása, a jó és a rossz küzdelme itt a földön, egyáltalában nem új, de egészen új és eredeti abban a formában, ahogyan a két államról megalkotott elméletével beleviszi az egyetemes történelembe. Ebben a tekintetben nem állott sem Szent Ágostonnak, sem másnak a befolyása alatt.⁷⁷ Az emberi dolgoknak keserű megítélését, sötét világfájdalmát sem másoktól kölcsönözte, hanem önmagából merítette. „Szívem keserűségéből írtam krónikámat,” — mondja I. Frigyes császárhoz intézett levelében.⁷⁸ És a *Chronicon* előszavában is hangsúlyoztatja, hogy a halandók viszontagságos sorának megismerését nem az előtte írók műveiből merítette, hanem saját korának tapasztalataiból.⁷⁹

Nincs okunk rá, hogy kételkedjünk Ottó vallomásának őszinteségében, hiszen művei erősen igazmondó embernek mutatják. De egyébként is nehezen képzelhető el, hogy akár Orosiusnak, akár Hieronymusnak vagy az előtte írók közül másvalakinek a munkája is ilyen mélységes világfájdalmat fakaszthasson az olvasója szívében. Sajátos lelki állapotának magyarázatát inkább abban kereshetjük, hogy Morimundban mint egyszerű, szemlélődő életet élő szerzetes igazi boldog nyugalmat élvezett s amikor onnan kikerült a világ zajába, — állásánál és származásánál fogva az akkoron minden téren vehemensül megnyilatkozó tülekedésnek éppen a gócpontjába — iszonyú megbotránkozással tapasztalhatta, hogy az önös érdekek kiméretlenül végiggázolnak minden egyházi és világi törvényen, és az eltiprottak nem találnak oltalmat a krisztusi

⁷⁴ *Chronicon* VII. Prol., 18.

⁷⁵ *Chronicon*. VII. Prol. — És Wilmans (utána mások is), nem tudható, milyen alapon, mégis azt állítja, hogy az egyházi hatalomhoz húzott (MG. SS. XX. Praef. XXIV.).

⁷⁶ *Ottonis episc. Frisingensis Gesta Friderici I. imperatoris. Libri II.* — 1156. [MG. SS. XX. 347—415; Gombos, KK. XV.—XVI. 67—220]. I. m. I. 11.

⁷⁷ Marozali is azt hiszi, hogy „Szt. Ágoston befolyása” győzött rajta. (A magyar történet kútfői az Árpádok korában. Budapest, 1880. 122. l.).

⁷⁸ Gombos, KK. XIV. 61.

⁷⁹ U. o. 64.

állam egyik fejénél sem: a császár tehetetlen ember, a pápa pedig magában Rómában is utcai forradalmakkal küzdök. — Hogy Ottónál a világfájdalom nem volt sem kölcsönözött, sem tettetett, sem alaptermészetében rejlő, hanem olyan bensőséges érzés, amelyet időszerűleg a viszonyok váltottak ki belőle, minden egyébnél jobban mutatja az, hogy a birodalom hosszú züllésének megszűntével — minden mesterkelt átmenet nélkül — egyszerre rózsás színben látja a világot.⁸⁰

Aki Ottó nemes, de hangulata szerint könnyen lobbanó lelkületének ismerete nélkül olvassa örömkötőreseit I. Frigyes császár dicsőségesen induló, békét és nyugalmat hozó uralkodása felett, az okvetlenül hizelkedőnek fogja tartani. Az avatatlan ugyanis joggal csodálkozhatik azon, hogy a „Gesta Friderici“-ben a földi dolgok változandóságáról már szinte szó sem esik.⁸¹ I. Frigyes felé a Chronicon-ban pellengérré állított „szerencse“ arculatának változatlanul mosolygós felét mutatja⁸², s Ottó reméli, hogy a jövőben is úgy lesz, és boldognak nevezi az írókat, akik a nagy császárnak, a haza atyjának⁸³ tetteit papírra vetetik.⁸⁴ És Frigyes — úgymond — érdemes is, sőt minden elődénél érdemesebb, hogy tetteit megírják,⁸⁵ mert vele felvirradt a világon régen nélkülözött béke derűje, és a sírást a nevetés váltotta fel. „Királyok és császárok dísze, — kiált fel túláradó lelkesedésében — előre tudom hogy tollam, amidőn tetteid nagyszerűségét igyekszem megírni, a felhalmozó győzedelmeknél fogva nem bírja máj dög az anyagot!“⁸⁶ És örömmel állapítja meg azt is, hogy I. Frigyes hatalma az egyházi dolgokban is fölötte megnövekedett.⁸⁷

Szembetűnően megváltozott Ottó felfogása egyebekben is. Fentebb már bőven kifejtettük, hogy milyen céllal írta a Chronicon-t. A Gesta Fridericiben homlokegyenest másképen jelöli meg azt a célt, amelyet a történetírónak munkájával szolgálnia kell. Magasztalni tartozik az író — úgymond — a derék férfiak jeles cselekedeteit, hogy az emberek szívét ezzel vitészségre serkentse, a gyávák említésre nem méltó tetteit pedig vagy hallgassa agyon, vagy ha már napfényre hozza, úgy tegye azt, hogy a halandók lelkének megfélemlítésére szolgáljanak.⁸⁸ A Gesta Friderici-ben már sok mindent elhallgat Ottó, nemcsak olyanokat, amelyek Frigyes dicsősé-

⁸⁰ V. ö. Gombos, KK. XII—XIV. 60.

⁸¹ Gesta Friderici I. Prol.

⁸² Gesta Friderici I. 47.

⁸³ Gesta Friderici II. 56.

⁸⁴ Gesta Friderici I. Prol.

⁸⁵ U. o.

⁸⁶ Gesta Friderici II. Prol. — V. ö. m. II. 56.

⁸⁷ Gesta Friderici II. 10.

⁸⁸ Gesta Friderici I. Prol.

gére nem szolgálnak, hanem minden olyan dolgot is, amelyek a *Chronicon*-ban sokszor emlegetett és gyászosnak jelzett változandóság érzetét kelthetnék fel az olvasóban. Sőt arra is vállalkozik, hogy a második kereszties hadjárat szerencsétlen eredményét, százezrek elpusztulását a boldog emberek okoskodásával csak relativ rossznak minősítse.⁸⁹ Ime, egyszerre milyen messze eltávolodott Ottótól a rombadőlni készülő világ vége.

A Gondviselés jóságosan megkímélte Ottót attól, hogy érzékeny, a külső benyomások iránt oly fogékony lelkületét ismét a *Chronicon* szomorú hangulata szállja meg: nem érte meg I. Frigyes és III. Sándor pápa között a nagy összeütközést, amely az elult zavaros idők minden nyomorúságát és szegényét felidézte. De a „szerencsés“ császárnak IV. Hadrián pápával támadt kisebbszerű összetűzése,⁹⁰ amely aránylag még könnyen elsímuitt, már fölkelte benne a csalódás érzetét, és rossz sejtelmek kezdtek gyötörni.⁹¹

Mindezen dolgok tehát, amint előrebocsátottuk, Ottó hinni tudó, könnyen elboruló, könnyen reményre gyuladó lelkületének őszintén megnyilatkozásai, és nagy hibát követne el az, aki I. Frigyesse szemben megnyilvánuló lelkesedését történelírói tisztességének rovására akarná mérlegelni. Az azonban jogos megítélés tárgya lehet, hogy felfogásának megváltozása mint történelírónak előnyére válik-e?! Nekünk úgy tetszik, hogy — a *Chronicon* és a *Gesta* kútfői értékétől eltekintve — a világ esendőségén borongó Ottó nagyobb történelíró, mint a Frigyes uralmán fellekesülő Ottó.

Végezetül rámutatunk még Ottó egyéniségének és gondolkodásának néhány mellékes vonására is, mivel azok is közelebb hozhatnak bennünket vezéreszműjének, történelírói felfogásának megértéséhez.

Ottó feltétlen híve a monarchikus államformának. A görögök köztársasági életében még értékelni tudja ugyan a szabadságszeretetet,⁹² de a rómaiakéban már nem. A római köztársaság bukását nem sajnálja,⁹³ az itáliai városok köztársasági törekvéseit pedig egyenesen lenézi.⁹⁴ Azonban az uralkodókat sem tekinti emberfeletti lényeknek. I. Frigyesnek, akit mindenkinél jobban szeretett és esodált, nyiltan megmondja, hogy a királyoknak igazságosaknak kell lenniök és hogy igazágosan kormányozhassanak, tanulniok kell⁹⁵ és elsősorban is önmérsékletre kell szert tenniök.⁹⁶ Általában úgy a fe-

⁸⁹ *Gesta Friderici* I. 65.

⁹⁰ *Rach. Gesta Friderici* III. 9—11.

⁹¹ *Rach. Gesta Friderici* III. 22.

⁹² *Chronicon* II. 24.

⁹³ *Chronicon* III. 3.

⁹⁴ *Pl. Gesta Friderici* II. 13.

⁹⁵ *Gombos, KK. XII—XIV. 59—60.*

⁹⁶ *Gesta Friderici* I. 4.

jedelmek, mint az alattvalók éberem őrködjének az igazság és a jog tisztelete fölött, mert e kettőn alapszik az országok erőssége. Megfogyatkozásuk romlásra vezet.⁹⁷ És Ottó nemcsak hangoztatja e szép elveket, hanem követi is. Műveiben — tehát a Gesta Friderici-ben is — egyetlen szót sem találhatunk az általa megismert igazság rovására. Két ezredév hány történetíróját tisztelhetjük meg ilyen dicsérettel?!

Az igazi lelki erősséget megbecsüli a pogány népek fiaiban is⁹⁸ és az erkölcsi tisztaság példáit dicsérettel emeli ki minden korban,⁹⁹ elítélvén a szelíd bírakat, akik az erköcs-telenségnek enyhe elnézői.¹⁰⁰ A tiszta életet mindenkire egyaránt kötelezőnek tartja: a királyokra is.¹⁰¹ Csak természetes is, hogy ő, aki élte végéig az egyenesség, az önmegtágadás és a lemondás szigorú szerzetesi törvényeit követte, ilyen szemmel nézte a régi világot s a körülötte zajló életet, melynek hullámai az ő korában talán a szokottnál is tisztátalanabbak voltak. De azért nem bíraskodik kihívóan. Paptársait szelíd szavakkal figyelmezteti kötelemeik megtartására, mert egyébként ők sem jutnak be Isten országába.¹⁰² Hatto mainzi érsek kétszínű viselkedését egyszerűen nem tartja főpaphoz méltónak¹⁰³ és XII. János pápának a krónikákban olvasható vétkeit borzad elhinni.¹⁰⁴

A harcot, háborút alapjában nem szereti és I. Frigyes tet-tein kívül, amelyek áldásos békét eredményeztek, nem tud fellelkesedni semmiféle hősiességen s győzelmen, mert mindig az elhullottakra gondol s a hadakozással járó borzalmakra.¹⁰⁵ Így a minden időben csodált spártaiakat ő csak közönséges rendbontóknak tekinti.¹⁰⁶ Külön is figyelmezteti olvasóit a Chronicon-ban, hogy a háborúkról inkább csak elrettentésül ír és nem azért, hogy másokban harci kedvet gyújtson.¹⁰⁷ Világ-békére vágyik, amely érzésével a XII. századból a XX. szá-zad álmodozói közé emelkedik.

Térmészetes szerénysége, amely mindkét művében feltű-nően megnyilatkozik, sok olyan gyarlóságtól megóvta, ame-lyeknek a gyengébbek rabjaiul esnek. Jellemének ebben a vo-násában rejlik, hogy a bölcs nyugalmával nézi az emberi fo-gyatkozásokat. A törtéteket a tenger csúszó-mászóival hason-lítja össze. Itt is, ott is a nagyok elnyelik a kicsinyeket és az

⁹⁷ Chronicon II. 44.

⁹⁸ Chronicon II. 34.

⁹⁹ Chronicon II. 9—15.

¹⁰⁰ Chronicon III. 9.

¹⁰¹ Chronicon VI. 3.

¹⁰² Chronicon VII. Prol.

¹⁰³ Chronicon VI. 15.

¹⁰⁴ Chronicon VI. 23.

¹⁰⁵ Chronicon II. 17. 30.

¹⁰⁶ Chronicon II. 22.

¹⁰⁷ Chronicon II. 32. 49.

erősebbek felfalják a gyöngébbeket.¹⁰⁸ És miért e kiméletlen tülekedés? Hiszen minél magasabbra kapaszkodik a kapaszkodó, annál nagyobbat esik.¹⁰⁹ Az okos megnyugszik Isten rendelésében és számba veszi, hogy az ember munkára született és csak rövid ideig él, mivelhogy sok mindentől összealkotott természete felbomlásra törekszik.¹¹⁰

(Budapest)

Dr. Gombos Albin.

¹⁰⁸ Chronicon VI. Prol.

¹⁰⁹ Chronicon VI. 9.

¹¹⁰ Gesta Friderici I. 4.